

BÖYÜK QAFQAZ TƏBİİ VİLAYƏTİ ƏRAZISINDƏ YAYILMIŞ YARASALARIN EKTOPARAZİTLƏRİNİN TƏDQIQINƏ DAİR

QULİYEV G.Q.

AMEA Zoologiya İnstitutu
gulnarguliyeva93@gmail.com

Abstract: Over the period of 2019-2021, ectoparasites were collected from 324 individuals of 10 bat species - *Rhinolophus ferrumequinum*, *R. hipposideros*, *R. mehelyi*, *Myotis blythii*, *M. emarginatus*, *M. mystacinus*, *M. alcatoe*, *Pipistrellus pipistrellus*, *P. nathusii*, *P. kuhlii* obtained from 4 sampling points at Gakh, Shaki, Gobustan, and Absheron-Khyzi districts. Studying ectoparasites of bat species from various ecological groups is currently being conducted, which is of great importance to the study of disease-spreading mechanisms.

Key words: *bats, ectoparasites, diseases carriers*

Yarasalar yerli məməlilər faunasının 25%-dən (33 növ) çoxunu təşkil etməklə kənd və meşə təsərrüfatına ziyan verən gecə həşəratları ilə qidalanır və beləliklə ekosistemdə vacib tarazlaşdırıcı rol oynayırlar. Ölkəmizin coğrafi mövqeyi yarasaların müxtəlifliyinə səbəb olmuş, fərqli zoocoğrafi mənşəyə malik yarasa növlərinin bir araya gəlməsinə zəmin yaratmışdır.

Azərbaycanda yarasaların növ tərkibi, ekoloji xüsusiyyətləri, biologiyası, zoocoğrafiyası üzrə geniş məlumatlar mövcud olsa da [1, 3], bu məməlilərin xəstəlik törədicilərinin (xüsusilə ekto-, endo- və qan parazitlərinin) yayılmasındakı rolu ya zəif tədqiq edilmiş, ya da mövcud məlumatlar yenilənmə tələb edir. Bu sahədə yarasaların nisbətən çox tədqiq edilən tərəfi ektoparazitlərdir [2, 4, 5]. 11 növdən olan 1572 fərdin 97.3%-i 90 növə aid ektoparazitlərlə yoluxduğu aşkar edilmişdir ki, bunların 91%-i gənələr, 36.2%-i qansoran milçəklər, 19.1%-i birələr, 1.7%-i bitlər olmuşdur. Sıx koloniya yaradan yarasalar arasında daha zəngin ektoparazit faunası aşkar edilmişdir. Dubovçenkoya [2] görə Azərbaycan yarasalarında 90 ektoparazit növünün 20-dən çoxu infeksiya və invaziv xəstəlik törədicilərinin keçirici və ya rezervuarı ola bilərlər. Göründüyü kimi perspektivdə hələ tədqiq edilməmiş 22 növ yarasa qalmaqdadır.

Bunu nəzərə alaraq Böyük Qafqaz Təbii Vilayəti ərazisində yayılmış yarasa növlərinin ektoparazitar faunasını tədqiq etmək məqsədilə ümumi qəbul olunmuş metodlarla [7, 8] 2019-2021-ci illərdə Qax, Şəki, Qobustan, Abşeron-Xızı rayonları olmaqla 4 stasionardan 10 yarasa növünə aid 324 fərd əldə edilmişdir: böyük nalburun (*Rhinolophus ferrumequinum*) – 48 fərd, kiçik nalburun (*R. hipposideros*) – 5, meheli nalburunu (*R. mehelyi*) – 13, itiqlaq gecə yarasası (*Myotis blythii*) – 149 fərd, ikirəng şəbpərə (*M. emarginatus*) – 58, bığlı gecə şəbpərəsi (*M. mystacinus*) – 2, alkate gecə şəbpərəsi (*M. alcatoe*) – 9, cırtıdan şəbpərə (*Pipistrellus pipistrellus*) – 16, meşə şəbpərəsi – (*P. nathusii*) – 4, küli şəbpərəsi (*P. kuhlii*) – 20 fərd. Bunlardan 90 fərd Qax, 104 fərd Şəki, 97 fərd Qobustan, 29 fərd Abşeron-Xızı rayonlarından əldə edilmişdir. Bütün fərdlər kameral təftişdən keçirilmiş, ektoparazitlərin təyin olunması üçün yarasaların üzərindəki birələr və digər cücülər xüsusi probirikalara toplanmış, qan parazitlərinin öyrənilməsi məqsədilə qan nümunələrindən əşya şüşələrində yaxmalar hazırlanaraq 70%-li metil spirtində fiksə edilmişdir [6].

Çöl işlərinin hədəfi tikililər ilə bağlı olan sinantrop növlərlə yanaşı təbii sığınacaqlara (mağaralar, qayalar, ağac koğuşları və s.) bağlı, müxtəlif ekoloji qruplardan olan yarasalardır. Nəticə etibarilə müxtəlif ekoloji stasiyalara aid olan yarasaların eko-parazitar faunasının təhlili aparılır ki, bunun da xəstəliklərin yayılması mexanizminin öyrənilməsi üçün böyük əhəmiyyəti vardır. Hazırda ektoparazitlərin və qan parazitlərinin təyinatı üzrə kameral işlər aparılır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan faunasının taksonomik spektri (onurğalılar), “Bakı, Elm və Təhsil”, 2020, 144 s.
2. Дубовченко Т.А. 1969. Материалы к изучению блох рукокрылых Азербайджана. Вопросы паразитологии. Элм. Баку: 236-240.
3. Рахматулина Н.К. 2015. Рукокрылые Азербайджана (Фауна, Экология, Зоогеография). Баку, изд-во Себа, 2005 (на русском языке), 476 стр.
4. Мулярская Л.В 1978 Тромбикулиды (Acariformes, сем. Leeuwenhoeikiidae и сем. Trombiculidae) Азербайджана. Материалы 1 Закавказ. конфер. по общей паразитологии, Медицинеба, Тбилиси:156-162.
5. Hadjiyev et al., 1982. Parasites arthropodes of Chiroptera and their epidemiological meaning. – Wiadomosci parasitology. T.XXVIII, NR 1-2. Symp. of Medical and Veterinary Acaroentology, Poland, Gdansk: 163-164.
6. Houwen B.B. (2002) Blood film preparation and staining procedures Clinics in Laboratory Medicine, Vol. 22, Issue 1, March 2002, P. 1-14
7. Kunz T.H., Thomas W.T. Richards G.C., Tidemann C.R., Pierson E.D., Racey P.A. (1996) Observational techniques for bats. D.E. Wilson et al. (eds.). Measuring and monitoring biological diversity. Standard methods for Mammals. Washington, London: Smiths. Inst. Press, 1996: 105-114.
8. Kuzmin I.V., Brooke Bozick, Sarah A. Guagliardo, Rebekah Kunkel, Joshua R. Shak, Suxiang Tong, and Charles E Rupprecht. Bats, emerging infectious diseases, and the rabies paradigm revisited. Journal List Emerg. Health Threats Jv.4; Published online 2011 Jun 20.